

NI-MPI přednáška 15

Algebra IV

Štěpán Starosta

27. 11. 2024

FIT ČVUT

35. Množiny se dvěma binárními operacemi

- Okruh
- Těleso

36. Okruhy polynomů

- Definice a základní vlastnosti
- Ireducibilní polynom

37. Konečná tělesa

38. Aplikace konečných těles v kryptografii

- AES
- Eliptické křivky

Množiny se dvěma binárními operacemi

- Doposud jsme se zabývali množinami vybavenými **jednou** binární operací:
  - grupoidy,
  - pologrupy,
  - monoidy,
  - (abelovské) grupy.

Množiny se dvěma binárními operacemi

- Doposud jsme se zabývali množinami vybavenými **jednou** binární operací:
  - grupoidy,
  - pologrupy,
  - monoidy,
  - (abelovské) grupy.
- Například čísla, či matice, umíme vzájemně jak „sčítat“ tak „násobit“. Budeme proto dále uvažovat **dvě** binární operace. V následujících přednáškách se seznámíme s
  - **okruhy** a
  - **tělesy**.

Definice 35.1 (Okruh (*Ring*))

Budte M neprázdná množina a $+$ a $\cdot$ binární operace na této množině. Řekneme, že trojice $R = (M, +, \cdot)$ je **okruh**, pokud platí:

- $(M, +)$ je **abelovská grupa**,
- $(M, \cdot)$ je **monoid**,
- platí (levý a pravý) **distributivní zákon**:

$$(\forall a, b, c \in M)(a \cdot (b + c) = a \cdot b + a \cdot c \quad \wedge \quad (b + c) \cdot a = b \cdot a + c \cdot a).$$

- Dodržujeme standardní konvenci, že násobení má vyšší prioritu než sčítání. Tím si ušetříme práci se psaním některých závorek, $a + b \cdot c$ chápeme jako $a + (b \cdot c)$. Tečku pro násobení navíc většinou ani nepíšeme, tj. $a + (b \cdot c) = a + bc$.
- Někteří autoři nevyžadují existenci neutrálního prvku v $(M, \cdot)$.

Bud' $R = (M, +, \cdot)$ okruh.

- Je-li $\cdot$ komutativní, je R **komutativní okruh**,
- $(M, +)$ se nazývá **aditivní grupa** okruhu R ,
- $(M, \cdot)$ se nazývá **multiplikativní monoid** okruhu R ,
- neutrální prvek grupy $(M, +)$ se nazývá **nulový prvek** a značí se 0 , inverzní prvek vůči $+$ k $a \in M$ pak značíme $-a$,
- v okruhu **můžeme definovat odečítání** předpisem

$$a - b := a + (-b),$$

- neutrálnímu prvku multiplikativního monoidu budeme zpravidla říkat **jednička** a značit jej 1 .

Jednoduché příklady okruhů

- triviální okruh je $(\{0\}, +, \cdot)$,

Jednoduché příklady okruhů

- triviální okruh je $(\{0\}, +, \cdot)$,
- $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ je okruh, (ale $(\mathbb{N}, +, \cdot)$ není okruh, neb $(\mathbb{N}, +)$ není grupa),

Jednoduché příklady okruhů

- triviální okruh je $(\{0\}, +, \cdot)$,
- $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ je okruh, (ale $(\mathbb{N}, +, \cdot)$ není okruh, neb $(\mathbb{N}, +)$ není grupa),
- množina $(\mathbb{R}^{n,n}, +, \cdot)$ čtvercových reálných matic se sčítáním po prvcích a maticovým násobením je okruh, nulový prvek je nulová matice (podobně pro komplexní matice),

Jednoduché příklady okruhů

- triviální okruh je $(\{0\}, +, \cdot)$,
- $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ je okruh, (ale $(\mathbb{N}, +, \cdot)$ není okruh, neb $(\mathbb{N}, +)$ není grupa),
- množina $(\mathbb{R}^{n,n}, +, \cdot)$ čtvercových reálných matic se sčítáním po prvcích a maticovým násobením je okruh, nulový prvek je nulová matice (podobně pro komplexní matice),
- množina všech polynomů (s komplexními / reálnými / celočíselnými koeficienty) je okruh, nulový prvek je nulový polynom, tj. polynom splňující $p(x) = 0$ pro každé x ,

Jednoduché příklady okruhů

- triviální okruh je $(\{0\}, +, \cdot)$,
- $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ je okruh, (ale $(\mathbb{N}, +, \cdot)$ není okruh, neb $(\mathbb{N}, +)$ není grupa),
- množina $(\mathbb{R}^{n,n}, +, \cdot)$ čtvercových reálných matic se sčítáním po prvcích a maticovým násobením je okruh, nulový prvek je nulová matice (podobně pro komplexní matice),
- množina všech polynomů (s komplexními / reálnými / celočíselnými koeficienty) je okruh, nulový prvek je nulový polynom, tj. polynom splňující $p(x) = 0$ pro každé x ,
- množina všech zbytkových tříd $\mathbb{Z}_n = \{0, 1, \dots, n-1\}$ po dělení $n \in \mathbb{N}$ se sčítáním a násobením modulo n je okruh.

Základní vlastnosti okruhu

V libovolném okruhu $(M, +, \cdot)$ platí:

- **Násobení nulovým prvkem dává opět nulový prvek, tj.**

$$(\forall a \in M)(a \cdot 0 = 0 \wedge 0 \cdot a = 0).$$

Vskutku: $a \cdot 0 = a \cdot (0 + 0) = a \cdot 0 + a \cdot 0$.

Základní vlastnosti okruhu

V libovolném okruhu $(M, +, \cdot)$ platí:

- **Násobení nulovým prvkem dává opět nulový prvek, tj.**

$$(\forall a \in M)(a \cdot 0 = 0 \wedge 0 \cdot a = 0).$$

Vskutku: $a \cdot 0 = a \cdot (0 + 0) = a \cdot 0 + a \cdot 0$.

- Z toho plyne, že $(\forall a, b \in M)((-a) \cdot b = -a \cdot b)$.

Základní vlastnosti okruhu

V libovolném okruhu $(M, +, \cdot)$ platí:

- **Násobení nulovým prvkem dává opět nulový prvek, tj.**

$$(\forall a \in M)(a \cdot 0 = 0 \wedge 0 \cdot a = 0).$$

Vskutku: $a \cdot 0 = a \cdot (0 + 0) = a \cdot 0 + a \cdot 0$.

- Z toho plyne, že $(\forall a, b \in M)((-a) \cdot b = -a \cdot b)$.

- **Levý i pravý distributivní zákon pro odečítání, tj. $\forall a, b, c \in M$**

$$c(b - a) = cb - ca.$$

Vskutku: $ca + c(b - a) = c(a + b - a) = cb \implies c(b - a) = cb - ca$.

Základní vlastnosti okruhu

V libovolném okruhu $(M, +, \cdot)$ platí:

- **Násobení nulovým prvkem dává opět nulový prvek, tj.**

$$(\forall a \in M)(a \cdot 0 = 0 \wedge 0 \cdot a = 0).$$

Vskutku: $a \cdot 0 = a \cdot (0 + 0) = a \cdot 0 + a \cdot 0$.

- Z toho plyne, že $(\forall a, b \in M)((-a) \cdot b = -a \cdot b)$.

- **Levý i pravý distributivní zákon pro odečítání, tj. $\forall a, b, c \in M$**

$$c(b - a) = cb - ca.$$

Vskutku: $ca + c(b - a) = c(a + b - a) = cb \implies c(b - a) = cb - ca$.

Definice 35.2 (Obor integrity (*Integral domain*))

Nenulové prvky $a, b \in M$ z okruhu $(M, +, \cdot)$ nazýváme **dělitelé nuly**, právě když $a \cdot b = b \cdot a = 0$. **Obor integrity** je komutativní okruh, ve kterém neexistují dělitelé nuly.

Definice 35.3 (těleso (*Field*))

Okruh $T = (M, +, \cdot)$ se nazývá **těleso**, jestliže $(M \setminus \{0\}, \cdot)$ je abelovská grupa. Tuto grupu nazýváme **multiplikační grupou** tělesa T .

Definice 35.3 (těleso (*Field*))

Okruh $T = (M, +, \cdot)$ se nazývá **těleso**, jestliže $(M \setminus \{0\}, \cdot)$ je abelovská grupa. Tuto grupu nazýváme **multiplikativní grupou** tělesa T .

Jazyková vsuvka:

- V anglosaské literatuře narazíte na tento objekt pod názvem *field*, což by v češtině odpovídalo slovu „pole“. Pole (vektorové) má ale v české matematické terminologii již jiný význam.
- Česká terminologie se v tomto směru drží francouzské (*corps*) a německé (*Körper*). V obou případech je překladem „tělo“, či „těleso“.

Definice 35.3 (těleso (*Field*))

Okruh $T = (M, +, \cdot)$ se nazývá **těleso**, jestliže $(M \setminus \{0\}, \cdot)$ je abelovská grupa. Tuto grupu nazýváme **multiplikativní grupou** tělesa T .

Jazyková vsuvka:

- V anglosaské literatuře narazíte na tento objekt pod názvem *field*, což by v češtině odpovídalo slovu „pole“. Pole (vektorové) má ale v české matematické terminologii již jiný význam.
- Česká terminologie se v tomto směru drží francouzské (*corps*) a německé (*Körper*). V obou případech je překladem „tělo“, či „těleso“.

Upozornění: pod pojmem těleso se někdy rozumí struktura, kde $\cdot$ není komutativní.

Proč musíme vyjmout nulový prvek v $(M \setminus \{0\}, \cdot)$?

1 je neutrální prvek $M \setminus \{0\}$, tedy v tělese vždy platí $1 \neq 0$.

Protože $a \cdot 0 = 0 \cdot a = 0$, nemůže k nule existovat inverzní prvek (vzhledem k násobení), tj. nelze dělit nulou.

Proč musíme vyjmout nulový prvek v $(M \setminus \{0\}, \cdot)$?

1 je neutrální prvek $M \setminus \{0\}$, tedy v tělese vždy platí $1 \neq 0$.

Protože $a \cdot 0 = 0 \cdot a = 0$, nemůže k nule existovat inverzní prvek (vzhledem k násobení), tj. nelze dělit nulou.

Všemi jinými prvky tělesa dělit umíme!

dělení = násobení inverzním prvkem

$$\frac{a}{b} := a \cdot b^{-1} \quad \text{pro } b \neq 0.$$

Tato notace má dobrý smysl díky komutativitě operace $\cdot$.

- Okruh celých čísel $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ není těleso, neb $(\mathbb{Z} \setminus \{0\}, \cdot)$ není grupa (chybí inverzní prvky).

Příklady těles

- Okruh celých čísel $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ není těleso, neb $(\mathbb{Z} \setminus \{0\}, \cdot)$ není grupa (chybí inverzní prvky).
- Okruh racionálních čísel $(\mathbb{Q}, +, \cdot)$ je těleso. Dokonce nejmenší číselné těleso (s obvyklými aritmetickými operacemi).

Příklady těles

- Okruh celých čísel $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$ není těleso, neb $(\mathbb{Z} \setminus \{0\}, \cdot)$ není grupa (chybí inverzní prvky).
- Okruh racionálních čísel $(\mathbb{Q}, +, \cdot)$ je těleso. Dokonce nejmenší číselné těleso (s obvyklými aritmetickými operacemi).
- Nejmenší těleso je tzv. **triviální těleso** $(\{0, 1\}, +, \cdot)$ s operacemi danými násl. tabulkami:

+			0		1	
0			0		1	
1			1		0	

a

·			0		1	
0			0		0	
1			0		1	

První tabulka odpovídá bitové operaci XOR a druhá AND, nebo také sčítání a násobení modulo 2.

Některé vlastnosti těles

V každém tělese máme definované aritmetické operace:

sčítání, odčítání, násobení, dělení a všechny z nich odvozené, jako mocnění, odmocňování, logaritmování, ...

Některé vlastnosti těles

V každém tělese máme definované aritmetické operace:

sčítání, odčítání, násobení, dělení a všechny z nich odvozené, jako mocnění, odmocňování, logaritmování, ...

Triviální těleso nám tyto všechny operace definuje nad jedním bitem. Později si ukážeme, jak je rozšířit nad libovolný počet bitů.

Některé vlastnosti těles

V každém tělese máme definované aritmetické operace:

sčítání, odčítání, násobení, dělení a všechny z nich odvozené, jako mocnění, odmocňování, logaritmování, ...

Triviální těleso nám tyto všechny operace definuje nad jedním bitem. Později si ukážeme, jak je rozšířit nad libovolný počet bitů.

Věta 35.4

Pokud pro a, b z tělesa T platí $ab = 0$ potom $a = 0$ nebo $b = 0$.

Některé vlastnosti těles

V každém tělese máme definované aritmetické operace:

sčítání, odčítání, násobení, dělení a všechny z nich odvozené, jako mocnění, odmocňování, logaritmování, ...

Triviální těleso nám tyto všechny operace definuje nad jedním bitem. Později si ukážeme, jak je rozšířit nad libovolný počet bitů.

Věta 35.4

Pokud pro a, b z tělesa T platí $ab = 0$ potom $a = 0$ nebo $b = 0$.

Důkaz.

Sporem: kdyby $a \neq 0$ a $b \neq 0$ potom $ab \neq 0$, protože multiplikativní grupa $(T \setminus \{0\}, \cdot)$ je uzavřená na násobení. □

Každé těleso je tedy oborem integrity.

Homomorfismus a izomorfismus okruhů a těles

Podobně jako u grup zavádíme homomorfismus a izomorfismus okruhů a těles.

Definice 35.5

Zobrazení h z okruhu R do okruhu S je **homomorfismus** těchto okruhů, jestliže je h homomorfismem z aditivní grupy R do aditivní grupy S , homomorfismem¹ z multiplikativního monoidu R do multiplikativního monoidu S a platí $h(1_R) = 1_S$.

Zobrazení h z tělesa R do tělesa S je **homomorfismus** těchto těles, jestliže je h homomorfismem z aditivní grupy R do aditivní grupy S a homomorfismem z multiplikativní grupy R do multiplikativní grupy S .

Je-li navíc h bijekce (prosté a „na“), jedná se o **izomorfismus** těchto okruhů (resp. těles).

---

¹použijeme definici pro grupoid

Definice 35.6

Tělesa T a K nazýváme **izomorfní**, právě když existuje izomorfismus z T na K . V tomto případě také říkáme, že těleso T **je izomorfní s** tělesem K .

Definice 35.6

Tělesa T a K nazýváme **izomorfní**, právě když existuje izomorfismus z T na K . V tomto případě také říkáme, že těleso T **je izomorfní s** tělesem K .

Relace „být izomorfní“ na třídě všech těles je relace ekvivalence.

35. Množiny se dvěma binárními operacemi

- Okruh
- Těleso

36. Okruhy polynomů

- Definice a základní vlastnosti
- Ireducibilní polynom

37. Konečná tělesa

38. Aplikace konečných těles v kryptografii

- AES
- Eliptické křivky

Polynom nad okruhem

Definice 36.1 (Polynom nad okruhem)

Mějme okruh R a $a_i \in R$, $i = 0, 1, \dots, n$. Formální výraz tvaru

$$P(x) = \sum_{i=0}^n a_i x^i$$

nazýváme **polynomem nad okruhem R** (s formální proměnnou x).

Polynom nad okruhem

Definice 36.1 (Polynom nad okruhem)

Mějme okruh R a $a_i \in R$, $i = 0, 1, \dots, n$. Formální výraz tvaru

$$P(x) = \sum_{i=0}^n a_i x^i$$

nazýváme **polynomem nad okruhem R (s formální proměnnou x)**.

Používáme standardní názvosloví:

- a_i , $i = 0, 1, \dots, n$, nazýváme **koeficienty** polynomu $P(x)$.
- x nazýváme **formální proměnnou** polynomu $P(x)$.
- Dva polynomy se rovnají, pokud se rovnají jejich příslušné koeficienty.
- Členy s nulovým koeficientem se často vynechávají, tedy např. $1 + 0x = 1$.
- Pokud pro polynom $P(x)$ existuje $k \in \{0, 1, \dots, n\}$ takové, že $a_k \neq 0$, pak největší z těchto k nazýváme **stupněm polynomu $P(x)$** , značený $\deg(P(x))$.
- Polynom $P(x) = 0$ nazýváme **nulový polynom** a jeho stupeň nedefinujeme.

Okruh polynomů nad okruhem

Abychom mohli sčítat, odčítat a násobit polynomy, potřebujeme pouze vědět jak sčítat, odčítat a násobit jejich koeficienty. Obecně tedy můžeme vybudovat okruh polynomů podobný tomu, který známe z reálných resp. komplexních čísel, nad libovolným okruhem (a tedy i tělesem).

Věta 36.2 (Okruh polynomů (*polynomial ring*))

Bud' R okruh. Potom množina všech polynomů nad okruhem R spolu s operacemi sčítání a násobení definovanými předpisy

$$\sum_{i=0}^n a_i x^i + \sum_{i=0}^n b_i x^i := \sum_{i=0}^n (a_i + b_i) x^i$$
$$\left(\sum_{j=0}^n a_j x^j \right) \cdot \left(\sum_{k=0}^m b_k x^k \right) := \sum_{i=0}^{n+m} \left(\sum_{j+k=i} a_j b_k \right) x^i,$$

*kde $a_i, b_i \in R$ pro všechny hodnoty i , tvoří **okruh polynomů nad okruhem R** . Tento okruh značíme $R[x]$.*

Lemma 36.3 (o násobení polynomů)

Bud' T těleso a $f(x), g(x) \in T[x]$ nenulové polynomy. Platí

$$\deg(f(x) \cdot g(x)) = \deg(f(x)) + \deg(g(x)).$$

Lemma 36.4 (o dělení polynomů)

Bud' T těleso a $f(x), g(x) \in T[x]$ nenulové polynomy. Pak existují jednoznačně určené polynomy $q(x), r(x) \in T[x]$ takové, že

$$f(x) = q(x)g(x) + r(x),$$

kde $r(x)$ je buď nulový nebo má stupeň ostře menší než stupeň $g(x)$.

Základní vlastnosti (3 ze 4)

Budte $f(x), g(x) \in T[x]$. Potom polynom $h(x) \in T[x]$ nazveme **největší společný dělitel polynomů $f(x)$ a $g(x)$** , jestliže

- $h(x)$ dělí $f(x)$ (tj. existuje $q(x) \in T[x]$, tak. že $f(x) = q(x)h(x)$),
- $h(x)$ dělí $g(x)$,
- každý polynom, který dělí $f(x)$ i $g(x)$, dělí také $h(x)$.

Tento polynom značíme $\gcd(f(x), g(x))$ (jedná se o drobné zneužití značení, protože polynom je jednoznačný až na multiplikační konstantu).

Základní vlastnosti (3 ze 4)

Buďte $f(x), g(x) \in T[x]$. Potom polynom $h(x) \in T[x]$ nazveme **největší společný dělitel polynomů $f(x)$ a $g(x)$** , jestliže

- $h(x)$ dělí $f(x)$ (tj. existuje $q(x) \in T[x]$, tak. že $f(x) = q(x)h(x)$),
- $h(x)$ dělí $g(x)$,
- každý polynom, který dělí $f(x)$ i $g(x)$, dělí také $h(x)$.

Tento polynom značíme $\gcd(f(x), g(x))$ (jedná se o drobné zneužití značení, protože polynom je jednoznačný až na multiplikační konstantu).

Věta 36.5 (Bézoutova rovnost pro polynomy)

Buďte $f(x)$ a $g(x)$ nenulové polynomy nad tělesem T . Pak existují polynomy $u(x), v(x) \in T[x]$ tak, že $\gcd(f(x), g(x)) = u(x)f(x) + v(x)g(x)$.

Důkaz.

Důkaz se provádí indukcí na součet stupňů polynomů $f(x)$ a $g(x)$ a je uveden v handoutu. □

Věta 36.6 (*Polynomial factor theorem*)

Bud' T těleso a $p(x) \in T[x]$ polynom stupně n . Prvek $\xi \in T$ je kořen polynomu p právě tehdy, když $p(x) = (x - \xi)g(x)$, kde $g(x) \in T[x]$ je stupně $n - 1$.

Důkaz v handoutu.

Definice 36.7

Bud' $P(x) \in K[x]$ stupně alespoň 1. Řekneme, že $P(x)$ je **ireducibilní nad okruhem K** , jestliže pro každé dva polynomy $A(x)$ a $B(x)$ z $K[x]$ platí

$$A(x) \cdot B(x) = P(x) \implies (\deg(A(x)) = 0 \text{ NEBO } \deg(B(x)) = 0).$$

Definice 36.7

Bud' $P(x) \in K[x]$ stupně alespoň 1. Řekneme, že $P(x)$ je **ireducibilní nad okruhem K** , jestliže pro každé dva polynomy $A(x)$ a $B(x)$ z $K[x]$ platí

$$A(x) \cdot B(x) = P(x) \implies (\deg(A(x)) = 0 \text{ NEBO } \deg(B(x)) = 0).$$

Ireducibilní polynomy jsou definovány analogicky jako jsou prvočísla v množině přirozených celých čísel.

Ireducibilní polynomy: co o nich víme (1 z 2)

Věta 36.8

Mějme celé $n > 1$ a prvočíslo p . Označme $N(p, n)$ počet monických polynomů stupně n ireducibilních nad $\mathbb{Z}_p$. Potom

$$N(p, n) = \frac{1}{n} \sum_{d|n} \mu(d) p^{\frac{n}{d}} \geq \frac{1}{n} \left(p^n - \sum_{q|n, q \text{ prvoč.}} p^{\frac{n}{q}} \right).$$

Ireducibilní polynomy: co o nich víme (1 z 2)

Věta 36.8

Mějme celé $n > 1$ a prvočíslo p . Označme $N(p, n)$ počet monických polynomů stupně n ireducibilních nad $\mathbb{Z}_p$. Potom

$$N(p, n) = \frac{1}{n} \sum_{d|n} \mu(d) p^{\frac{n}{d}} \geq \frac{1}{n} \left(p^n - \sum_{q|n, q \text{ prvoč.}} p^{\frac{n}{q}} \right).$$

Kde μ je Möbiova funkce definovaná pro celé $n > 0$ takto:

$$\mu(n) = \begin{cases} 1 & \text{pokud } n \text{ neobsahuje čtverec prvočísla a má sudý počet prvoč. faktorů,} \\ -1 & \text{pokud } n \text{ neobsahuje čtverec prvočísla a má lichý počet prvoč. faktorů,} \\ 0 & \text{pokud } n \text{ obsahuje čtverec prvočísla.} \end{cases}$$

a **monický** polynom je takový polynom, který má za koeficient u nejvyšší mocniny jedničku.

Ireducibilní polynomy: co o nich víme (2 z 2)

Otázka: Jak najít ireducibilní polynom?

Ireducibilní polynomy: co o nich víme (2 z 2)

Otázka: Jak najít ireducibilní polynom?

Poznat, jestli je daný polynom ireducibilní je snazší, než poznat jestli dané číslo je prvočíslo:

Dokonce existují polynomiální algoritmy, které nejen rozhodnou o ireducibilitě, ale dokonce najdou rozklad na ireducibilní polynomy (obdoba prvočíselného rozkladu).

Ireducibilní polynomy: co o nich víme (2 z 2)

Otázka: Jak najít ireducibilní polynom?

Poznat, jestli je daný polynom ireducibilní je snazší, než poznat jestli dané číslo je prvočíslo:

Dokonce existují polynomiální algoritmy, které nejen rozhodnou o ireducibilitě, ale dokonce najdou rozklad na ireducibilní polynomy (obdoba prvočíselného rozkladu).

Jedná se o Berlekampův a Cantor–Zassenhausův algoritmus: detaily např. v D. Knuth, *The Art of Computer Programming*, Vol. 2, sekce 4.6.

35. Množiny se dvěma binárními operacemi

- Okruh
- Těleso

36. Okruhy polynomů

- Definice a základní vlastnosti
- Ireducibilní polynom

37. Konečná tělesa

38. Aplikace konečných těles v kryptografii

- AES
- Eliptické křivky

Konečná tělesa

Definice 37.1 (konečné těleso (*finite field*))

Těleso, které má konečný počet prvků, se nazývá **konečné**.

Řádem tělesa se, podobně jako u grup, označuje počet prvků tělesa. Tedy konečná tělesa jsou tělesa konečného řádu.

Konečná tělesa

Definice 37.1 (konečné těleso (*finite field*))

Těleso, které má konečný počet prvků, se nazývá **konečné**.

Řádem tělesa se, podobně jako u grup, označuje počet prvků tělesa. Tedy konečná tělesa jsou tělesa konečného řádu.

Základní příklad konečného tělesa je množina (zbytkových tříd modulo p) $\mathbb{Z}_p = \{0, 1, \dots, p-1\}$ s operacemi modulo **prvočíslo** p (viz minulé přednášky).

Např. pro $p = 5$ dostáváme těleso s násl. operacemi

+	0	1	2	3	4
0	0	1	2	3	4
1	1	2	3	4	0
2	2	3	4	0	1
3	3	4	0	1	2
4	4	0	1	2	3

a

·	0	1	2	3	4
0	0	0	0	0	0
1	0	1	2	3	4
2	0	2	4	1	3
3	0	3	1	4	2
4	0	4	3	2	1

O tělese $(\mathbb{Z}_p, +, \cdot)$

Aditivní grupa je $\mathbb{Z}_p^+$:

- Má řád p .

Multiplikativní grupa je $\mathbb{Z}_p^\times$:

- Má řád $p - 1$ a to není jakožto sudé číslo prvočíslo (s výjimkou $p = 3$)!

O tělese $(\mathbb{Z}_p, +, \cdot)$

Aditivní grupa je $\mathbb{Z}_p^+$:

- Má **řád** p .
- Každý nenulový prvek je její **generátor** a má tedy řád p (to platí pro všechny grupy s prvočíselným řádem).

Multiplikativní grupa je $\mathbb{Z}_p^\times$:

- Má **řád** $p - 1$ a to není jakožto sudé číslo prvočíslo (s výjimkou $p = 3$)!
- $\mathbb{Z}_p^\times$ je cyklická (tj. existuje v ní generátor).
- Počet **generátorů** závisí na jejím řádu $p - 1$, a je roven počtu čísel nesoudělných s $p - 1$, tedy $\varphi(p - 1)$.

O tělese $(\mathbb{Z}_p, +, \cdot)$

Aditivní grupa je $\mathbb{Z}_p^+$:

- Má **řád** p .
- Každý nenulový prvek je její **generátor** a má tedy řád p (to platí pro všechny grupy s prvočíselným řádem).
- $(\mathbb{Z}_p, +)$ je grupou **i pro** p , které není prvočíslo.

Multiplikativní grupa je $\mathbb{Z}_p^\times$:

- Má **řád** $p - 1$ a to není jakožto sudé číslo prvočíslo (s výjimkou $p = 3$)!
- $\mathbb{Z}_p^\times$ je cyklická (tj. existuje v ní generátor).
- Počet **generátorů** závisí na jejím řádu $p - 1$, a je roven počtu čísel nesoudělných s $p - 1$, tedy $\varphi(p - 1)$.
- $(\mathbb{Z}_p \setminus \{0\}, \times_p)$ je grupou **pouze pro** prvočíselné p , jinak obsahuje dělitele nuly.)

O tělese $(\mathbb{Z}_p, +, \cdot)$

Aditivní grupa je $\mathbb{Z}_p^+$:

- Má **řád** p .
- Každý nenulový prvek je její **generátor** a má tedy řád p (to platí pro všechny grupy s prvočíselným řádem).
- $(\mathbb{Z}_p, +)$ je grupou **i pro** p , které není prvočíslo.

Multiplikativní grupa je $\mathbb{Z}_p^\times$:

- Má **řád** $p - 1$ a to není jakožto sudé číslo prvočíslo (s výjimkou $p = 3$)!
- $\mathbb{Z}_p^\times$ je cyklická (tj. existuje v ní generátor).
- Počet **generátorů** závisí na jejím řádu $p - 1$, a je roven počtu čísel nesoudělných s $p - 1$, tedy $\varphi(p - 1)$.
- $(\mathbb{Z}_p \setminus \{0\}, \times_p)$ je grupou **pouze pro** prvočíselné p , jinak obsahuje dělitele nuly.)
- Nechť $k < p$ dělí $p - 1$, pak v $\mathbb{Z}_p^\times$ existuje podgrupa řádu k a obsahuje právě ty prvky $a \in \mathbb{Z}_p$, pro které $a^k = 1$.

Existují další konečná tělesa?

- V předchozí části přednášky jsme pro každé prvočíslo p našli konečné těleso mající p prvků, $(\mathbb{Z}_p, +_p, \times_p)$.
- Přirozeně se nabízí **otázka**: existují i tělesa s jiným počtem prvků než prvočíselným?

Existují další konečná tělesa?

- V předchozí části přednášky jsme pro každé prvočíslo p našli konečné těleso mající p prvků, $(\mathbb{Z}_p, +_p, \times_p)$.
- Přirozeně se nabízí otázka: existují i tělesa s jiným počtem prvků než prvočíselným?
- Například na těleso $(\mathbb{Z}_2, +_2, \times_2)$ se můžeme dívat jako na model jednoho bitu. Co kdybychom chtěli pracovat se několikabitovým slovem jako s prvkem tělesa (toho se opět využívá v kryptologii, viz další část přednášky).
- Přirozeně by člověka napadlo, například, na $\mathbb{Z}_2^8$ zavést operace po složkách modulo 2. Tj.

$$(a_1, \dots, a_8) + (b_1, \dots, b_8) := (a_1 +_2 b_1, \dots, a_8 +_2 b_8),$$

$$(a_1, \dots, a_8) \cdot (b_1, \dots, b_8) := (a_1 \times_2 b_1, \dots, a_8 \times_2 b_8).$$

Tato struktura ovšem tvoří **pouze** komutativní okruh. Není to ani obor integrity. (Rozmyslete!)

Existují další konečná tělesa? Ano!

Následující konstrukce nám již dá těleso neprvočíselného řádu. Mějme zadáno prvočíslo p a celé $n \geq 2$.

Existují další konečná tělesa? Ano!

Následující konstrukce nám již dá těleso neprvočíselného řádu. Mějme zadáno prvočíslo p a celé $n \geq 2$.

1. Uvažme těleso T mající p prvků (ta již umíme konstruovat).

Existují další konečná tělesa? Ano!

Následující konstrukce nám již dá těleso neprvočíselného řádu. Mějme zadáno prvočíslo p a celé $n \geq 2$.

1. Uvažme těleso T mající p prvků (ta již umíme konstruovat).
2. Sestrojme okruh $T[x]$ všech polynomů nad tělesem T (ten má nekonečně mnoho prvků).

Existují další konečná tělesa? Ano!

Následující konstrukce nám již dá těleso neprvočíselného řádu. Mějme zadáno prvočíslo p a celé $n \geq 2$.

1. Uvažme těleso T mající p prvků (ta již umíme konstruovat).
2. Sestrojme okruh $T[x]$ všech polynomů nad tělesem T (ten má nekonečně mnoho prvků).
3. Pro zadané kladné celé n nalezněme polynom $P(x) \in T[x]$ ireducibilní nad T mající stupeň n .

Existují další konečná tělesa? Ano!

Následující konstrukce nám již dá těleso neprvočíselného řádu. Mějme zadáno prvočíslo p a celé $n \geq 2$.

1. Uvažme těleso T mající p prvků (ta již umíme konstruovat).
2. Sestrojme okruh $T[x]$ všech polynomů nad tělesem T (ten má nekonečně mnoho prvků).
3. Pro zadané kladné celé n nalezněme polynom $P(x) \in T[x]$ ireducibilní nad T mající stupeň n .
4. Uvažme množinu F všech polynomů z $T[x]$ stupně menšího nebo rovno $n - 1$, včetně nulového polynomu, (těch je p^n) a zaveďme na této množině operace:

sčítání: stejně jako v $T[x]$;

násobení: $R(x) \cdot S(x) := (R(x) \cdot_{T[x]} S(x)) \bmod P(x)$.

Existují další konečná tělesa? Ano!

Následující konstrukce nám již dá těleso neprvočíselného řádu. Mějme zadáno prvočíslo p a celé $n \geq 2$.

1. Uvažme těleso T mající p prvků (ta již umíme konstruovat).
2. Sestrojme okruh $T[x]$ všech polynomů nad tělesem T (ten má nekonečně mnoho prvků).
3. Pro zadané kladné celé n nalezněme polynom $P(x) \in T[x]$ ireducibilní nad T mající stupeň n .
4. Uvažme množinu F všech polynomů z $T[x]$ stupně menšího nebo rovno $n - 1$, včetně nulového polynomu, (těch je p^n) a zaveďme na této množině operace:

sčítání: stejně jako v $T[x]$;

násobení: $R(x) \cdot S(x) := (R(x) \cdot_{T[x]} S(x)) \bmod P(x)$.

F s takto zavedenými operacemi tvoří těleso mající p^n prvků.

Příklad (1 z 2)

Příklad 37.2

Výše uvedenou konstrukci demonstrujeme na $p = 2$, $T = (\mathbb{Z}_2, +_2, \times_2)$, $n = 4$ a

$$P(x) = x^4 + x + 1.$$

Pro zjednodušení zápisu ztotožňeme polynomy s řetězci, tj.

$$\sum_{i=0}^3 a_i x^i \longleftrightarrow a_3 a_2 a_1 a_0$$

pro $a_i \in T = \mathbb{Z}_2$, $i = 0, 1, 2, 3$.

Sečtěte 1011 a 0111:

$$1011 + 0111 = 1100.$$

Skutečně pouze sečteme koeficienty polynomů u stejných mocnin modulo 2, protože tyto koeficienty žijí v T .

Příklad (2 z 2)

Vynásobte 1101 a 0110:

Příklad (2 z 2)

Vynásobte 1101 a 0110:

Součinem polynomů $R(x) = x^3 + x^2 + 1$ a $S(x) = x^2 + x$ v $T[x]$ je polynom

$$Q(x) := R(x) \cdot S(x) = x^5 + x^3 + x^2 + x.$$

Příklad (2 z 2)

Vynásobte 1101 a 0110:

Součinem polynomů $R(x) = x^3 + x^2 + 1$ a $S(x) = x^2 + x$ v $T[x]$ je polynom

$$Q(x) := R(x) \cdot S(x) = x^5 + x^3 + x^2 + x.$$

Pomocí známého algoritmu dělení polynomu $Q(x)$ polynomem $P(x)$ získáme vztah

$$Q(x) = x \cdot P(x) + x^3.$$

Tudíž zbytkem po dělení polynomu $Q(x)$ polynomem $P(x)$ je polynom x^3 . To je výsledek operace násobení, uzavíráme

$$1101 \cdot 0110 = 1000.$$

Příklad (2 z 2)

Vynásobte 1101 a 0110:

Součinem polynomů $R(x) = x^3 + x^2 + 1$ a $S(x) = x^2 + x$ v $T[x]$ je polynom

$$Q(x) := R(x) \cdot S(x) = x^5 + x^3 + x^2 + x.$$

Pomocí známého algoritmu dělení polynomu $Q(x)$ polynomem $P(x)$ získáme vztah

$$Q(x) = x \cdot P(x) + x^3.$$

Tudíž zbytkem po dělení polynomu $Q(x)$ polynomem $P(x)$ je polynom x^3 . To je výsledek operace násobení, uzavíráme

$$1101 \cdot 0110 = 1000.$$

Znovu zdůrazňujeme: nejde o násobení modulo 2 (AND) po složkách, to by nám dalo $1101 \cdot 0110 = 0100$. S touto operací ale **nedostaneme** těleso, viz předchozí poznámky.

Tělesa kterých řádů existují?

Zatím jsme si ukázali konstrukci konečných těles řádu $p = p^1$ a p^n , kde p je prvočíslo a n je kladné celé číslo. Existují tělesa libovolného řádu?

Tělesa kterých řádů existují?

Zatím jsme si ukázali konstrukci konečných těles řádu $p = p^1$ a p^n , kde p je prvočíslo a n je kladné celé číslo. Existují tělesa libovolného řádu?

Věta 37.3

Řádem konečného tělesa musí být mocnina prvočísla, tedy číslo zapsatelné jako p^n , kde p je prvočíslo a n je kladné celé číslo.

*Navíc platí, že všechna tělesa řádu p^n jsou **navzájem izomorfní**.*

Tělesa kterých řádů existují?

Zatím jsme si ukázali konstrukci konečných těles řádu $p = p^1$ a p^n , kde p je prvočíslo a n je kladné celé číslo. Existují tělesa libovolného řádu?

Věta 37.3

Řádem konečného tělesa musí být mocnina prvočísla, tedy číslo zapsatelné jako p^n , kde p je prvočíslo a n je kladné celé číslo.

*Navíc platí, že všechna tělesa řádu p^n jsou **navzájem izomorfní**.*

Důsledek: neexistuje těleso s 6, 10, 12, 14, ... prvky.

Tělesa kterých řádů existují?

Zatím jsme si ukázali konstrukci konečných těles řádu $p = p^1$ a p^n , kde p je prvočíslo a n je kladné celé číslo. Existují tělesa libovolného řádu?

Věta 37.3

Řádem konečného tělesa musí být mocnina prvočísla, tedy číslo zapsatelné jako p^n , kde p je prvočíslo a n je kladné celé číslo.

*Navíc platí, že všechna tělesa řádu p^n jsou **navzájem izomorfní**.*

Důsledek: neexistuje těleso s 6, 10, 12, 14, ... prvky.

Definice 37.4

Těleso s p^n prvky nazýváme *konečné těleso* nebo též *Galoisovo těleso* (*Galois field*) a značíme ho $GF(p^n)$. Prvočíslo p se nazývá **charakteristikou** tělesa $GF(p^n)$.

$GF(p^n)$: aditivní grupa

Co víme o aditivní grupě tělesa $GF(p^n)$:

$GF(p^n)$: aditivní grupa

Co víme o aditivní grupě tělesa $GF(p^n)$:

- Má řád p^n .

$GF(p^n)$: aditivní grupa

Co víme o aditivní grupě tělesa $GF(p^n)$:

- Má řád p^n .
- Neutrální prvek je $0 = 00 \cdots 0 = 0^n$.

$GF(p^n)$: aditivní grupa

Co víme o aditivní grupě tělesa $GF(p^n)$:

- Má řád p^n .
- Neutrální prvek je $0 = 00 \cdots 0 = 0^n$.
- Inverze k prvku $b_1 b_2 \cdots b_n$ je $(p - b_1)(p - b_2) \cdots (p - b_n)$.

$GF(p^n)$: aditivní grupa

Co víme o aditivní grupě tělesa $GF(p^n)$:

- Má řád p^n .
- Neutrální prvek je $0 = 00 \cdots 0 = 0^n$.
- Inverze k prvku $b_1 b_2 \cdots b_n$ je $(p - b_1)(p - b_2) \cdots (p - b_n)$.
- Pro $n > 1$ není cyklická, dokonce pro každý prvek v platí, že $(p + 1) \times v = v$, resp. $p \times v = 0$.

$GF(p^n)$: multiplikativní grupa

Co víme o multiplikativní grupě tělesa $GF(p^n)$:

$GF(p^n)$: multiplikativní grupa

Co víme o multiplikativní grupě tělesa $GF(p^n)$:

- Má řád $p^n - 1$.

$GF(p^n)$: multiplikativní grupa

Co víme o multiplikativní grupě tělesa $GF(p^n)$:

- Má řád $p^n - 1$.
- Neutrální prvek je $00 \cdots 1 = 0^{n-1}1$.

$GF(p^n)$: multiplikatívni grupa

Co víme o multiplikatívni grupě tělesa $GF(p^n)$:

- Má řád $p^n - 1$.
- Neutrální prvek je $00 \cdots 1 = 0^{n-1}1$.
- Inverzi ke každému prvku umíme nalézt pomocí EEA v polynomiálním čase.

$GF(p^n)$: multiplikativní grupa

Co víme o multiplikativní grupě tělesa $GF(p^n)$:

- Má řád $p^n - 1$.
- Neutrální prvek je $00 \cdots 1 = 0^{n-1}1$.
- Inverzi ke každému prvku umíme nalézt pomocí EEA v polynomiálním čase.
- Je vždy cyklická (důkaz není moc složitý, ale zabral by nám moc času).

35. Množiny se dvěma binárními operacemi

- Okruh
- Těleso

36. Okruhy polynomů

- Definice a základní vlastnosti
- Ireducibilní polynom

37. Konečná tělesa

38. Aplikace konečných těles v kryptografii

- AES
- Eliptické křivky

- Při šifrované výměně delšího textu, jsou asymetrické šifry (RSA, Diffie-Hellman a spol.) neefektivní.

- Při šifrované výměně delšího textu, jsou asymetrické šifry (RSA, Diffie-Hellman a spol.) neefektivní.
- Proto se používá **symetrické šifrování**, kde se předpokládá, že Alice a Bob znají nějaký společný soukromý klíč, který nikdo jiný nezná a který šifrování výrazně usnadní. Asymetrické šifry se použijí pouze k výměně (resp. vytvoření) tohoto společného soukromého klíče.

- Při šifrované výměně delšího textu, jsou asymetrické šifry (RSA, Diffie-Hellman a spol.) neefektivní.
- Proto se používá **symetrické šifrování**, kde se předpokládá, že Alice a Bob znají nějaký společný soukromý klíč, který nikdo jiný nezná a který šifrování výrazně usnadní. Asymetrické šifry se použijí pouze k výměně (resp. vytvoření) tohoto společného soukromého klíče.
- Velmi používaná metoda je bloková šifra (*block cipher*) zvaná *Advanced Encryption Standard* (AES). Zde se seznámíme s matematickým podhoubím této metody.

- Kódovaný text si rozdělíme na bloky o (např.) 8 bitech. Ty zašifrujeme pomocí klíče tak, že dešifrování lze snadno provést pouze se znalostí toho samého klíče.

- Kódovaný text si rozdělíme na bloky o (např.) 8 bitech. Ty zašifrujeme pomocí klíče tak, že dešifrování lze snadno provést pouze se znalostí toho samého klíče.
- Toto šifrování v AES je založeno na tom, že operace s $n = 8$ bity lze chápat jako aritmetické operace v konečném tělese s 2^n prvky pro $n = 8$. Tělesa s 2^n prvky zveme binární tělesa a značíme $GF(2^n)$.

- Kódovaný text si rozdělíme na bloky o (např.) 8 bitech. Ty zašifrujeme pomocí klíče tak, že dešifrování lze snadno provést pouze se znalostí toho samého klíče.
- Toto šifrování v AES je založeno na tom, že operace s $n = 8$ bity lze chápat jako aritmetické operace v konečném tělese s 2^n prvky pro $n = 8$. Tělesa s 2^n prvky zveeme binární tělesa a značíme $GF(2^n)$.
- Dle specifikace AES se násobení počítá modulo

$$x^8 + x^4 + x^3 + x + 1.$$

K reprezentaci prvků se tedy používá 8 (= stupeň polynomu výše) bitů.

- Kódovaný text si rozdělíme na bloky o (např.) 8 bitech. Ty zašifrujeme pomocí klíče tak, že dešifrování lze snadno provést pouze se znalostí toho samého klíče.
- Toto šifrování v AES je založeno na tom, že operace s $n = 8$ bity lze chápat jako aritmetické operace v konečném tělese s 2^n prvky pro $n = 8$. Tělesa s 2^n prvky zveeme binární tělesa a značíme $GF(2^n)$.
- Dle specifikace AES se násobení počítá modulo

$$x^8 + x^4 + x^3 + x + 1.$$

K reprezentaci prvků se tedy používá 8 (= stupeň polynomu výše) bitů.

- (Aritmetické operace v $GF(2^n)$ nejsou jedinými operacemi s bloky v AES.)

- Pod **eliptickou křivkou** nad tělesem T rozumíme množinu všech bodů $(x, y) \in T^2$ splňující zjednodušenou Weierstrassovu rovnici

$$y^2 = x^3 + ax + b,$$

případně Weierstrassovu rovnici

$$y^2 + a_1xy + a_3y = x^3 + a_2x^2 + a_4x + a_6,$$

kde $a, b \in T$ a $a_i \in T$ jsou zadány.

- Za jistých předpokladů na koeficienty lze na množině všech bodů na eliptické křivce obohatené o jeden nový prvek zavést binární operaci vytvářející strukturu abelovské grupy.

Počítání na eliptických křivkách

S body $(x, y) \in T^2$ na eliptické křivce dané zjednodušenou Weierstrassovou rovnicí se počítá následovně (operace se tradičně, ovšem bez zvláštního důvodu, značí +):

Definice 38.1

Pro dva body $P = (x_1, y_1)$ a $Q = (x_2, y_2)$, $x_1 \neq x_2$, definujeme $P + Q = (x_3, y_3)$ takto:

$$x_3 = s^2 - x_1 - x_2$$

$$y_3 = s(x_1 - x_3) - y_1$$

kde

$$s = \begin{cases} \frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1} & \text{pokud } P \neq Q \\ \frac{3x_1^2 + a}{2y_1} & \text{pokud } P = Q. \end{cases}$$

Parametr a je převzat z rovnice dané eliptické křivky. Neutrální prvek $\mathcal{O}$ je „uměle“ přidán tak, aby měl vlastnosti neutrálního prvku.

Dále pro dva body $P = (x_1, y_1)$ a $Q = (x_1, y_2)$ klademe $P + Q = \mathcal{O}$.

Eliptické křivky nad tělesem reálných čísel (1 ze 3)

Názorněji se dá vysvětlit počítání nad eliptickými křivkami, pokud bereme body (x, y) ze *souvislé* roviny $\mathbb{R}^2$.

Definice 38.2

Eliptickou křivkou rozumíme množinu bodů splňující rovnici

$$y^2 = x^3 + ax + b,$$

kde pro reálné koeficienty a, b platí, že $-16(4a^3 + 27b^2) \neq 0$.

Grupovou operaci sčítání definovanou dříve pak lze interpretovat geometricky (pro názornou grafickou ukázkou viz [Wolfram Demonstrations Project](#)).

Eliptické křivky nad tělesem reálných čísel (2 ze 3)

Mějme dva různé body P a Q na eliptické křivce E nad $\mathbb{R}$, potom pro jejich součet platí:

- Sestroj přímku p procházející body P a Q .
- Pokud přímka p má s E ještě jeden průsečík $R = (x, y)$ různý od P a Q , pak $P + Q = (x, -y)$.
- Pokud průnik přímky p a eliptické křivky E je právě množina $\{P, Q\}$, pak $P + Q = \mathcal{O}$.

Eliptické křivky nad tělesem reálných čísel (2 ze 3)

Mějme dva různé body P a Q na eliptické křivce E nad $\mathbb{R}$, potom pro jejich součet platí:

- Sestroj přímku p procházející body P a Q .
- Pokud přímka p má s E ještě jeden průsečík $R = (x, y)$ různý od P a Q , pak $P + Q = (x, -y)$.
- Pokud průnik přímky p a eliptické křivky E je právě množina $\{P, Q\}$, pak $P + Q = \mathcal{O}$.

Mějme jeden bod P na eliptické křivce E , potom pro součet $P + P$ platí

- Sestroj tečnu p křivky E v bodě P .
- Pokud tato tečna prochází ještě jedním bodem $R = (x, y)$ křivky E , pak $P + P = (x, -y)$
- Pokud tato tečna protíná E právě v P , pak $P + P = \mathcal{O}$.

- **Poznámka:** Při sčítání bodů tedy hledáme průsečíky nějaké přímky $y = sx + d$, kde s je směrnice a $d \in \mathbb{R}$, a eliptické křivky $y^2 = x^3 + ax + b$. To vede na řešení rovnice

$$(sx + d)^2 = x^3 + ax + b,$$

což je polynomiální rovnice 3. stupně a ta, jak víme, může mít 1 až 3 různé reálné kořeny (jedno řešení máme vždy ze zadání).

Eliptické křivky nad tělesem reálných čísel (3 ze 3)

- **Poznámka:** Při sčítání bodů tedy hledáme průsečíky nějaké přímky $y = sx + d$, kde s je směrnice a $d \in \mathbb{R}$, a eliptické křivky $y^2 = x^3 + ax + b$. To vede na řešení rovnice

$$(sx + d)^2 = x^3 + ax + b,$$

což je polynomiální rovnice 3. stupně a ta, jak víme, může mít 1 až 3 různé reálné kořeny (jedno řešení máme vždy ze zadání).

- Např. situace, kdy pro různé P a Q dostaneme pouze dva kořeny, odpovídá tomu, že $Q = -P$ a výsledkem součtu je neutrální prvek $\mathcal{O}$.

Eliptické křivky nad tělesem reálných čísel (3 ze 3)

- **Poznámka:** Při sčítání bodů tedy hledáme průsečíky nějaké přímky $y = sx + d$, kde s je směrnice a $d \in \mathbb{R}$, a eliptické křivky $y^2 = x^3 + ax + b$. To vede na řešení rovnice

$$(sx + d)^2 = x^3 + ax + b,$$

což je polynomiální rovnice 3. stupně a ta, jak víme, může mít 1 až 3 různé reálné kořeny (jedno řešení máme vždy ze zadání).

- Např. situace, kdy pro různé P a Q dostaneme pouze dva kořeny, odpovídá tomu, že $Q = -P$ a výsledkem součtu je neutrální prvek $\mathcal{O}$.
- Místo nad $\mathbb{R}$ můžeme pracovat nad tělesem $GF(p^n)$. I v tomto případě dále mluvíme o „eliptické křivce“, ačkoliv příslušnou diskrétní množinu bodů bychom na obrázku za křivku jistě neoznačili.